

Odrinjeni od nadzora nad oblastjo

Je brezbržnost vredna naroda, ki se je leta 1989 odločil za strankarsko demokracijo, pa ta ne izpolnjuje pričakovanj?

Kar preštevilni slovenski politiki imajo zanimivo navado, da ob svojih spodrslih, slabo opravljenih ali celo neopravljenih nalogah in hudih napakah »pogumno« izjavijo, da zanje prevzemajo politično odgovornost. Praviloma gre skoraj le za prazno besedičenje – med nekaj malega častnimi izjemami še najbolj izstopata Katarina Kresal in Henrik Gjerkeš –, pri čemer računajo na pozabljivost otopele večine slovenskega volilnega telesa, ki naj se omenjenih slabosti v njihovem delu v času naslednjih volitev ne bi več spomnila. Seveda pa politiki svojih napak ter neuresničenih obljub in politične odgovornosti zanje ne omenjajo pred samimi volitvami. Logično, saj imajo med osebnimi značilnostmi zelo dobro razvit instinkt po političnem preživetju.

Žalostno je, da posledice takega vedenja čutimo tudi tisti, ki se zavedamo škode, povzročene celotni družbi, ko pomembne položaje znova in znova zasedajo ljudje, ki bi jim ob njihovem pohodu na odločilna mesta v družbi morali ob (ponovljeni) hudi napaki ali nesprejemljivem ravnanju enkrat za vedno reči NE. Zakaj državljani tega ne storijo? Odgovor je najbrž mogoče najti v dostojnejšem povzetku enega od spletnih komentarjev ob petstoletnici kmečkih uporov, po katerem je »imela takratna gmajna vsaj hrabrost, zdaj pa prevladujejo hlapci brez hrbtenice«.

Odgovor na vprašanje, kako torej spraviti nesposobneže s političnih položajev, najbrž ni vreden milijon evrov, uspeh pri tem »pospravljanju« pa bi zagotovil veliko več. Je pa pot do uspeha zaradi dobro utrjenih ovir kar zahtevna. Državljeni Slovenije namreč nismo naklonjeni velikim zborovanjem ali celo demonstracijam, ki se lahko sprevržejo tudi v nepotrebno nasilje, zato najbrž tako »pospravljanje« s položajev ni prva izbira večine nezadovoljnejšev. Teh pa ni malo, saj kar 85 odstotkov anketiranih ni zadovoljnih s stanjem demokracije v naši nekoč obljubljeni »drugi Švici«. Več kot tretjina noče voliti predstavnikov strank. Pri tem si strankarski politiki lahko po tistem manejo roke tudi zato, ker so možnosti referendumskega izrekanja okleščene le še na bolj obrobne teme.

Uzurpacija moči

Eden od opaznih in nesporno uspešnih gospodarstvenikov iz »svinčenih časov« mi je po branju mojega prispevka (Kdaj iz demokratičnega »objema« strankokracije, Delo, 17. aprila 2015, str. 5) predstavil svoje videnje sprememb naše družbe, nesrečno vpetih v voz neoliberalnega kapitalizma. Sedanji politični sistem s popolno prevlado političnih strank se je po njegovem mnenju (in sam se z njim v veliki meri strinjам) izrodil v uzurpacijo moči in diktature manjšine pokvarjenih plenilcev družbenega bogastva. To je zato v nemajhnem delu prešlo – ob pravnem sistemu z velikimi luknjami – tudi v roke skorumpiranih domačih in tujih oseb. Pri tem zgolj zamenjava nosilcev oblasti leva-desna in nasprotno v razmerah (do)sedanje pretežno k ozkim skupinskim interesom lastne gmotne »promocije« naravnane, a po volivcih sproti nenadzorovane, strankarske palete ne spreminja ničesar.

Državljeni smo po spremembah referendumске zakonodaje odrinjeni od nadzora nad oblastjo, saj drugačna večinska volja državljanov ne tehta nič, če tako ne razmišlja vsaj 46 ali celo 60 poslancev državnega zbora (DZ). Da se ljudske iniciative zlahka potisne na stranski tir, že leto in pol priča tudi sprenevedanje glede zahtev številnih delov civilne družbe po referendumu o spremembi volilnega sistema v DZ.

Trenutno aktualni predlogi o možnosti odpoklica županov ter kozmetični popravki volilne zakonodaje glede tega, kdo ne bi smel kandidirati za mesto v DZ, so tako bolj pesek v oči državljanom, zato da ti ne bi razmišljali o nujni celoviti spremembi sedanjega volilnega sistema, s katerega določilom – zahtevanih 1000 podpisov v volilni enoti – se strateško onemogoča stvarna možnost izvolitve nestranskih kandidatov. Spopadamo se torej s tem, da se v DZ na veliko razpravlja o tem, kdo naj ne bi kandidiral, ne pa o tem, kako omogočiti uglednim strankarsko nevezanim ljudem, da kandidirajo in so izvoljeni v DZ, ne da bi jim bile postavljene previsoke zapreke.

Ali sploh želimo opaznejši glas?

Ni dvoma, da imamo v Sloveniji »razcepljeno družbo« in to ne le glede odnosa med političnimi strankami, ampak tudi glede odnosa med političnimi strankami na eni in civilno družbo na drugi strani. Ob tem, ko je civilna družba glede na interesna področja vključenih v njene različne skupine tudi »naravno« razcepljena, bi si morala biti enotna vsaj v tem, da hoče imeti vplivnejši glas pri urejanju zadev, pomembnih za razvoj naše družbe.

Žal ni tako. Večina volivcev se, kot kaže, sploh ne zaveda ali – še huje – je kar sprijaznjena s tem, da z glasovnice za volitve v DZ, na katerih hkrati obkrožimo ime kandidata in liste, ne utegne biti izvoljen nihče. To pomeni, da številni volilni okrajji sploh nimajo svojega poslanca, h kateremu bi šel državljan predstaviti svoja stališča ali zahteve glede določenih družbenih vprašanj. Poleg tega in glede na število volilnih upravičencev nesprejemljivo različnih volilnih okrajjih se ne oglašajo niti tisti deli civilne družbe, ki bi morali kot moralne ali intelektualne avtoritete o tem dejstvu javno in odločno povedati svoje mnenje. Tiho so številna občila, ki jim beseda »demokracija« sicer pogosto služi kot zelo pripravno orožje za nek konkreten političen obračun. Nerazumljivo dolgo molči tudi Ustavno sodišče RS, na katerega je državni svet v zvezi s to neenakostjo aktivne volilne pravice že letos pozimi naslovil pobudo za sprejetje zahteve za oceno ustavnosti 4. člena zakona o določitvi volilnih enot za volitve poslancev v DZ.

Ali ob taki namenski brezbržnosti pomembnih institucij do temeljev politične enakopravnosti sploh lahko računamo na enotnost državljanov v prizadevanjih za izhod iz kriznih razmer, v katerih še vedno smo? Je ta brezbržnost vredna naroda, ki se je leta 1989 prek svojih delegatov odločil za strankarsko demokracijo, pa ta ne izpolnjuje takratnih pričakovanj? Na to vprašanje nam dobro odgovarja Ado Butala (Pisma bralcev in odmevi, Delo, 27. junija 2015, str. 5), ko pravi: »Prizanesljivost do napačnih odločitev države nas lahko vodi v propad. Zato je odnos do države in njenega celotnega ravnanja nujno treba spremeniti. Danes, ne jutri!«

Potrebne korenite spremembe

Korenite spremembe političnega sistema v smeri ustrežnejšega demokratičnega nadzora nad izvoljenimi predstavniki ljudstva so torej nujne. Sam jih vidim predvsem v treh smereh:

1. V spremembi sistema volitev v DZ v skladu s predlogom ZDUS, torej uveljavitev kombiniranega volilnega sistema z vključitvijo kopije glasovnice kot orodja nadzora ljudi nad delom izvoljenih predstavnikov.
2. V zakonsko določeni obveznosti nosilcev list kandidatov, predvsem političnih strank, da na volitvah v DZ predstavijo ne le program, ampak tudi imena tistih, ki bodo kandidirali za mesta v vladi, če bo lista, praviloma stranka, del vladne koalicije. Če volivci strank vladne koalicije po dveh letih njenega vladanja ne bi bili zadovoljni z uresničevanjem obljub teh strank, bi s predložitvijo zadostnega števila kopij glasovnic, na primer pet odstotkov volivcev teh strank, lahko sprožili pobudo za referendum za nove volitve. Po sprožitvi take pobude za zbiranje podpisov vse do izvedbe referendumu, na primer v roku 45 dni, ne bi bilo več mogoče spreminjati vladne koalicije. Če bi referendum za odpoklic vlade uspel, bi morali razpisati nove volitve.
3. Podobno lahko (s kopijo glasovnice) sprožijo pobudo za odpoklic poslanca DZ kadarkoli v času njegovega mandata tudi njegovi volivci.

Predlagane korenite spremembe bi bile zato pomemben korak k prenehanju zatiskanja oči in ušes izvoljenih predstavnikov ob branju ali poslušanju sicer še vse prerediteljnih javnih opozoril državljanov, da država ne bi smela biti plen politikov, ampak orodje ljudstva za razvoj družbe v dobro vseh poštenih in delavnih. Neizpolnjene obljube, zanemarjanje potreb volivcev ali celo ravnanje v nasprotju z ustavo, zakoni in predpisi ter s prevladujočimi interesi ljudi bi morali biti prek odpoklica izpostavljeni sprotni presoji volivcev. Tako kot je zapoznala pravica na sodiščih pravzaprav krivica, je prepozna politična odgovornost v posmeh demokraciji. Čas bi že bil, da bi tisti poslanci in drugi politiki, ki se res čutijo predstavniki ljudstva, to dojeli in sami ukrepali. Sam si demonstracij na ulicah mest in zapor cest namreč ne želim.

Prof. dr. Miran Mihelčič, ekonomist, Delo, sobota, 04.07.2015